

DOSYA | MAKALE

ÜNİVERSİTENİN GELECEĞİ

ENİS DOKO

Yapay zekâ ve dijitalleşme dünyayı beklendiği kadar değiştirmeyebilir. Ancak akademi, gençleri her türlü olası geleceklere hazırlama sorumluluğu taşıyor. Teknolojinin çok büyük hızla evrildiği çağımızda üniversitelerin de aynı hızla evrilmesi şart.

DOSYA

Ü

niversiteler bir topluma yön veren en önemli kurumlar arasındadır. İnsanlığın kültürel ve teknolojik

gelişiminde öncü rol oynayan, medeniyet merkezleri olan üniversiteler 10 asrı bulabilecek geleneği olan kurumlar olsa da tarih boyunca evrimleşmiş ve toplumun ihtiyaçlarına göre değişmiştir.

Hem batıda hem doğuda ilk üniversiteler (burada medreseleri de üniversite tanımı içine alıyorum) dinî ve manevi eğitim kurumlarıydı. Birincil amaç dine hizmet etmektir. Geniş entelektüel ilgilere sahip üniversiteler, bilgileri sistematize edip nesilden nesille korumayı olanaklı kıldılar. Üniversiteler böylece bilimsel devrimi getirdi, bilimsel devrim de üniversiteleri değiştirdi.

Üniversiteler artık dinî araştırmayı merkeze alan kurumlar olmaktan çıkıp, daha büyük ilgi alanı olan araştırma merkezleri hâline geldiler. Böylece araştırma ve yeni bilgi üretme, eğitim kadar hatta ondan daha fazla önem kazandı. Bilimsel araştırmalar, uygulamaları ve dolayısıyla teknolojiyi getirdi. Bu da Endüstri Devrimi'ni doğurdu, Endüstri Devrimi de onu doğuran üniversiteyi değiştirdi.

Üniversiteler bilimsel araştırma yanında, artık doğrudan teknolojiyi besleyen, endüstrinin ihtiyaç duyduğu uzmanları/mühendisleri yetiştiren kurumlar hâline geldiler. Bazı üniversiteler kendi bünyelerinde büyük teknoloji merkezleri kurdular. Endüstri kapitalizmin güçlenmesini ve girişimciliğin ortaya çıkmasını sağladı. Çağımızda özel ve girişimci üniversitelerin yükseldiğine şahit oluyoruz.

Peki, gelecekte nasıl bir üniversite bizi bekliyor? Çağımızın en belirgin özelliği dijitalleşme, internetin yaygınlığı ve elbette yapay zekânın hayatımıza yoğun bir şekilde girişi. Bunların üniversiteleri ciddi şekilde etkileyeceği kanaatindeyim.

Açık üniversiteler çağı

Tarih boyunca bilgiler genellikle uzmanlara kapalı kalmıştır. Orta Çağ'da bir şeyi öğrenmenin yolu uzmanından eğitim almak, bizim geleneğimizdeki ismiyle icazet almak ve bu uzmanın yanında yetismektir. Kitaplar çok nadir bulunan şeylerdi ve çok azınlık bir kitle bu bilgiye erişebilirdi. Matbaadan sonra bilgi daha yaygın hâle gelse de büyük kütüphanelere erişimi olan ve bu kütüphanelerdeki teknik bilgiyi anlayabilecek uzmanlarla sınırlı kaldı. Tabii okuma yazmanın da çok yaygın olmadığını hatırlamakta fayda var.

Ancak internet ve dijitalleşme devrimi durumu değiştirdi. İnternete erişimi olan herkes -ki bu toplumun çok ciddi bir kısmı demek- ortalama bir üniversite kütüphanesinden çok daha fazla bilgiye ulaşabiliyor. Üniversiteler bilginin merkezi olma özelliklerini büyük oranda kaybettiler. Elbette bu üniversitenin hâlâ bilginin üretildiği ana merkezlerden biri olduğu gerçeğini değiştirmiyor.

Bilginin kiteselleşmesi üniversitelerin bilgiyi sınırlı bir gruba aktaran kurum kimliğini değiştirme potansiyeli taşıyor. Şimdilik bu kimlik diplomanın "maddi değeri" sayesinde bir süre daha yaşayabilir, lakin yakın gelecekte bu değer de kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Bu da üniversiteleri, en azından eğitim

kanadında, yeni bir kimlik bulmaya zorlayacaktır. Bu noktada üniversitelerin önüne iki önemli misyon çıkıyor: İnternet dünyasına girip doğru bilgiyi yanlış bilgidan ayıran herkese açık bir bilgi kaynağı sunmak ve insanlara öğrenmeyi öğretmek.

Açık üniversite diyebileceğimiz, üniversitenin tüm halkı kapsayan bir eğitim kurumu olduğu bu model özellikle devlet üniversitelerinde yaygınlaşacak gibi görünüyor. ABD'deki çoğu üniversite eğitim ve müfredatlarının içeriğini geniş kitlelerle paylaşmaya başladı.

Bilimsel bilgiyi kitlelere iletmek

Ben ODTÜ'de lisans öğrencisi olduğum yıllarda çoğu öğrenci fiziğe giriş, lineer cebir gibi temel dersleri MIT'nin açık ders sitesinden takip ediyordu, hatta bazıları derslerde not almazken bu video yayınlarından not alıp çalışıyordu. Şimdiden çok sayıda dijital eğitim platformu üniversitelerle çalışmaya başladı, gelecekte bu daha da yaygınlaşacak. Üniversiteler sürekli eğitim platformlarıyla geniş kitlelerle etkileşime geçmeye ve açık öğretime önem vermeye başladılar.

Bilgiyi geniş kitlelere aktarmak özel yetenekler gerektiriyor. Bu da iyi araştırmacılar yanında üniversitelerin, iyi konuşan, bilgiyi başarılı bir şekilde basitleştirip geniş kitlelere aktarabilen akademisyenlere ihtiyaç duyacağı anlamına geliyor. Bunun da ilk ayak izlerini hâlihazırda dünyada yükselen popüler bilim literatüründe, sosyal medya ya da medyayı iyi kullanan akademisyenlerin fazlalaşmasında görebiliyoruz. Bilimsel yayın

üretmek kadar, bilimsel bilgiyi kitlelere iletmek de akademide arandığı bir özellik hâline gelmeye başladı.

İkinci önemli değişim ise üniversitelerin bilginin öğretildiği mecralardan çok, öğrenmenin öğretildiği mecralara dönüşmesi ile gerçekleşebilir. Bilginin yaygınlığı hâlihazırda üniversitelerdeki belli uygulamaları yapıp hâle getirmeye başladı. Mesela sınavları ele alalım. Sınavda öğrencilerin telefonlarından faydalanmalarını ya da internet erişimini yasaklıyoruz.

Eskiden internetin olmadığı çağda bilgiye dayalı sınavlar önemli rol oynardı, ancak artık bir çeşit "tiyatroya" dönüşme riski ile karşı karşıya. Zira gündelik hayatında bir kişinin internete hep erişimi varken böyle bir sınavın gerekçesini anlamak zorlaşıyor. Çok yakında insan beyni doğrudan bilgisayar ve internete bağlanabilecek. Hâlihazırda Neuralink bu konuda epey yol aldı. Bu gerçekleştiği zaman ezber ya da bilgi hâkimiyeti tamamen önemsiz bir hâle gelecek.

Söz konusu zorluğu fark eden akademisyenler, bilgidan çok kişinin farklı bilişsel ve akademik yeteneklerini ölçen sınavlar geliştirmeye başladılar. Ancak bu sınavlar öğrencileri çok ciddi zorladığı için yaygınlaştırılmıyorlar. Çünkü mevcut eğitim sistemi yetenek kazandırmaya değil bilgi vermeye odaklı bir müfredat izliyor.

Dijitalleşme ve online eğitime uyum

Üniversiteden mezun öğrencilerde eleştirel düşünme, bilgileri değerlendirme, bilimsel

ÇOK YAKINDA İNSAN BEYİNİ DOĞRUDAN BİLGİSAYAR VE İNTERNETE BAĞLANABİLECEK. BU GERÇEKLEŞTİĞİ ZAMAN EZBER YA DA BİLGİ HÂKİMİYETİ TAMAMEN ÖNEMSİZ BİR HÂLE GELECEK.

değerlendirme yapabilme gibi bilişsel yetenekler ile yazma, metni anlama, konuşma verme gibi akademik yetenekler olmayabiliyor. Hatta bu zannedildiğinden yaygın bir sorun. Ben bunun önümüzdeki yüzyılda değişeceğini ve üniversitelerin öğrencilere teknik bilgiler yüklemek yerine çağımıza ayakta durmayı sağlayacak adı geçen yetenekleri kazandırmaya yöneleceğini düşünüyorum.

Üniversitenin ilk yılları özellikle böylesi bir eğitime ağırlık verecek. Bir çekirdek müfredat oluşacak ve öğrenciler ancak üniversitenin son yıllarında uzmanlaşmaya başlayacaklar. Yeteneklere yönelme eğitimde bilginin tamamen önemini yitireceği şeklinde yorumlanmamalı elbette. Bilgi çağında genel kültür ve entelektüellik her zamankinden önemli hâle geliyor. Bu da üniversitelerin teknik bilgi yanında öğrencilerine genel kültür kazandırmasının önemli bir ihtiyaca dönüşeceği anlamına geliyor.

Nitekim özellikle ABD'de çoğu üniversite birinci sınıfta, bilim, sanat ve tarihte temel bir kültürel birikim vermeyi amaçlayan bir çekirdek müfredat sunuyor. Üniversiteler hiçbir zaman sadece meslek ya da iş için teknik donanım veren kurumlar olmadılar. Hatta bu çok yeni bir olgu... Ne yazık ki ülkemizde üniversitelere çoğunlukla bu gözle bakılıyor. Ben bu perspektifin uzun vadede değişeceğini kanaatindeyim.

Dijitalleşme ve internetin online eğitimi getireceği uzun zamandır konuşuluyor zaten.

Pandemi sürecinde nitekim eğitim tamamen buralara taşındı. Pandeminin yol açtığı stresten dolayı insanlar online hizmet almaktan sıkıldılar ve öğrenci ile üniversitelerde eskiye dönmek için bir sabırsızlık oluştu. Ancak online eğitimin getirileri ve avantajları da görüldü, bir kere pandemi sona erdikten ve sosyal ilişkiler normale döndükten sonra online eğitimi ya da kısmi online eğitimi seçecek birey ve üniversiteler olacağı kanaatindeyim.

Sınırların online iletişim sayesinde önemsizleştiği bir çağda eğitimin de bu duruma uyum sağlamaması düşünülemez. Nitekim şimdiden ABD’de çok sayıda üniversite derslerini pandemi sonrası da hem online, hem sınıf için ortamda işleyecek şekilde planlamaya başladı.

Yapay zekâ çağına hazırlık

İçine girdiğimiz yüzyılın yapay zekâ ve otomatik makinelerin yükseldiği çağ olması bekleniyor. Daha şimdiden yapay zekâ hastalık tanısı ve ekonomik öngörülerde insanlardan daha başarılı sonuçlar elde ediyor. Google Translate gibi servisler çeviride epey başarılı sonuçlar elde etmeye başladılar. Bu başarıların bazı meslekleri ortadan kaldıracacağı ya da önemini azaltacağı aşikâr... Üstelik bu değişimin 50 yıldan kısa bir süre içerisinde gerçekleşmesi bekleniyor.

2013 yılında Oxford Üniversitesi’nin yaptığı bir araştırmaya göre önümüzdeki 20 yıl içerisinde ABD’deki işlerin yarısının otomatize olması bekleniyor. Yani mevcut üniversite öğrencileri bu büyük değişim sırasında aktif çalışan olacaklar, belki de işlerini kaybedecekler. Üniversitelerin gençleri böyle-

si bir değişim sürecine uyum sağlayacak şekilde yetiştirmeleri gerekmektedir. Ancak şahsen üniversitelerin bu değişime hazırlık yaptıklarını ve eğitimlerini buna göre oluşturduklarını düşünmüyorum.

Peki, yapay zekâ çağında üniversiteler nasıl hazırlık yapabilir? Yapay zekânın tehdidi altındaki bölümler tespit edilip bu bölümlerdeki öğrencilerin en azından farklı alanlarda bir yan dal eğitimi alması sağlanabilir. Ayrıca yukarıda bahsettiğim bilgiden çok yetenek kazandırmaya yönelik eğitimler hızlı kariyer değiştirebilecek multidisipliner mezunlar vermede önemli rol oynayacaktır.

Tabii veri ve teknoloji okur-yazarlığı her zamankinden daha önemli bir rol oynamalı.

Üniversitelerin dönüşümü

Yapay zekâ ve zihin-bilgisayar eşleştirme çalışmaları ezberi ve dili önemsizleştirecek. Yaşadığımız global dünyada ve akademi- de dil olmazsa olmaz bir yetenek. Bundan dolayı üniversiteler öğrencilerine farklı yabancı dil imkanları sunuyor. Hâlihazırda çeviri algoritmalarının başarısı çok yakında çeviri işinin yapay zekâ ile yapılacağı ve bir tercihmene ihtiyaç duymadan herkesin konuşabileceği anlamına geliyor. İster istemez dil bilmek eskisi kadar önemli bir yetenek olmaktan çıkacak. Üniversitelerin bu dönüşümü de dikkatle takip etmesi ve dil öğrenimini buna uyarlaması gerekecek.

Yapay zekâ mezunlar kadar üniversitelerin kendisini de etkileyecek. Yapay zekânın izleme ve veri analiz yeteneği saye-

sinde üniversiteler her öğrenci için durağan müfredatlar yerine kişiselleştirilmiş eğitim programları sunabilecek. Bazılarımızı rahatsız edebilir ama kamera ve yapay zekâ ile donatılmış, otomatik yoklama alan ve otomatik sınav gözetmenliği yapan akıllı kampüsler çağı uzak olmayabilir. Tabii yapay zekâ üniversitelerin öğrencilerin ihtiyaçlarına daha hızlı cevap vermesini de sağlayacak.

Avustralya’daki Deakin Üniversitesi IBM ile yaptığı anlaşma ile ilk yapay zekâ öğrenci danışmanını oluşturmaya çalışıyor. Bunun için IBM’in ünlü yapay zekâsı Watson kullanılacak. 200 milyon sayfadan fazla bilgi içeren, 90 sunucuya bağlı olarak çalışan Watson tüm öğrencilere 7/24 hizmet verecek. Böylece öğrenciler herhangi bir kişiye danışmaya ihtiyaç duymadan, ders programından, yönetmeliklere, sınav tarihlerinden, ders notlarına kadar her türlü bilgiye tek bir sohbet robotu üstünden ulaşabilecek. Bu tarz uygulamaların yakın zamanda daha da yaygınlaşması çok da şaşırtıcı olmayacak.

Yapay zekâ ve dijitalleşme dünyayı beklediği kadar değiştirmeyebilir. Ancak akademi, gençleri her türlü olası geleceklere hazırlama sorumluluğu taşıyor. Teknolojinin çok büyük hızla evrildiği çağımızda üniversitelerin de aynı hızla evrilmesi şart. Akademiye ayrılan bütçelerin en azından bir kısmının eğitim stratejisi belirlemeye tahsis edilmesi ve dünyadaki değişimlerin izlenmesi geleceğe daha hazır bir toplum oluşturacaktır. Unutulmamalıdır ki bir ülkenin en büyük zenginliği yetişmiş insan gücüdür, insanların yetiştiği yer ise üniversitedir.

ÜNİVERSİTELER HİÇBİR ZAMAN SADECE MESLEK YA DA İŞ İÇİN TEKNİK DONANIM VEREN KURUMLAR OLMADILAR. HATTA BU ÇOK YENİ BİR OLGU... NE YAZIK Kİ ÜLKEMİZDE ÜNİVERSİTELERE ÇOĞUNLUKLA BU GÖZLE BAKILIYOR.